

Мороз С.В., к. е. н, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Хмельницький національний університет
Костюк І.В., студентка
Хмельницький національний університет

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Мороз С.В., Костюк І.В. Причини та наслідки безробіття в Україні. У статті проаналізовано сучасний стан безробіття в Україні. Наведено основні позитивні й негативні сторони цього соціально-економічного явища, визначено причини його виникнення. За статистичними даними проведено аналіз динаміки кількості безробітних та рівня безробіття, зокрема проаналізовано рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання. На основі проведеного аналізу запропоновано напрями вирішення проблеми безробіття в Україні.

Ключові слова: безробіття, робоча сила, рівень безробіття, ефективна державна політика, методологія МОП, ринок праці.

Мороз С.В., Костюк И.В. Причины и последствия безработицы в Украине. В статье проанализировано современное состояние безработицы в Украине. Приведены основные положительные и отрицательные стороны этого социально-экономического явления, определены причины его возникновения. По статистическим данным проведен анализ динамики количества безработных и уровня безработицы, в частности проанализирован уровень безработицы населения (по методологии МОТ) по полу, возрастным группам и месту жительства. На основе проведенного анализа предложены направления решения проблемы безработицы в Украине.

Ключевые слова: безработица, рабочая сила, уровень безработицы, эффективная государственная политика, методология МОТ, рынок труда.

Moroz S.V., Kostyuk I.V. Reasons and consequences of unemployment in Ukraine. The article analyzes the current state of unemployment in Ukraine. The main positive and negative aspects are presented of this socio-economic phenomenon and the reasons are determined for its occurrence. Based on the statistical data, the author conducts analysis of the dynamics the number of unemployed and of the unemployment rate, as well as analyzed the unemployment rate of the population (according to the ILO methodology) by gender, age groups and place of residence. On the basis of analysis, the optimal directions of solving the unemployment problem in Ukraine are suggested.

Key words: unemployment, labor, unemployment rate, effective public policy, methodology ILO, labor market.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки та глобалізаційні процеси підвищили актуальність дослідження проблематики безробіття як України, так і цілого світу. Ефективна державна політика є основною рушійною силою стабілізації рівня безробіття країни. Більшість країн світу докладає досить багато зусиль для подолання цього соціально-економічного явища, проте жодній з них ще досі не вдалося ліквідувати його повністю. Сьогодні ми можемо поспостерігати досить значне порушення рівноваги між попитом та пропозицією робочої сили, наявність соціальної нестабільності та бідності у суспільстві та багато інших соціально-економічних проблем. Причинами виникнення безробіття можуть бути різні чинники, проте найбільш поширеними серед них в Україні є неефективність використання робочої сили, недостатня кількість робочих місць та відсутність економічних умов, за яких люди мали б змогу спрямовувати свої навички

та практичні здібності у продуктивну роботу та отримувати за це пристойну плату. Тому безробіття можна сміливо вважати негативним соціально-економічним явищем, що становить реальну загрозу державному та суспільному благополуччю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження процесу безробіття та його проблематики зробили такі провідні зарубіжні вчені, як, зокрема, А. Сміт, Т. Мальтус, Ф. Кене, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Кейнс, М. Фрідмен, А. Пігу, А. Маршал, А. Оукен, Г. Стендінг. Проблеми безробіття також знайшли своє відображення в наукових працях таких вітчизняних вчених, як, зокрема, С.І. Бандура, В.В. Близнюк, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, Е.М. Лібанова, В.М. Петюх, В.В. Онокієнко, Ю.М. Маршавін. Проте через постійні динамічні процеси на ринку праці та специфіку розвитку українського ринку праці безробіття залишається актуальним питанням та потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану безробіття в Україні; виявлення причини його виникнення; аналіз динаміки основних показників ринку праці, зокрема рівня безробіття за статтю, віковими групами та місцем проживання; визначення оптимальних шляхів подолання безробіття як однієї з основних соціально-економічних проблем держави та суспільства.

Виклад основних результатів. Явище «безробіття» є невід'ємною складовою ринкової економіки будь-якої країни, результатом дії її головного закону – закону попиту і пропозиції.

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змогу реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [1]. Проте під час надання такого трактування слід мати на увазі, що це стосується лише тих громадян, які самі шукають роботу, виявляють свою економічну активність.

Безробіття не може бути доречним ні в економічному, ні в соціальному контексті, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем, а саме скорочується купівельна спроможність населення; бюджет втрачає платників податків; підприємство втрачає працівників; зростає ризик соціального напруження; спостерігаються додаткові витрати на підтримку безробітних. Формування в Україні цивілізованого ринку праці, який би давав змогу власнику робочої сили оперативного знайти необхідну роботу з умовами праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, з гідною заробітною платою, а роботодавцю – працівників необхідної кваліфікації, можливе тільки за наявності ефективної системи працевлаштування [2].

Процес виникнення безробіття спричиняє появу негативних соціально-економічних наслідків, таких як падіння життєвого рівня населення; втрата доходу та кваліфікації; посилення соціальної напруги; зростання кількості злочинних ситуацій; посилення соціальної нерівності; зростання кількості психологічних і фізичних захворювань; падіння трудової активності; скорочення податкових надходжень до державного бюджету; зменшення ВВП.

На протигагу усім вищезазначеним негативним наслідкам, безробіття має й позитивні риси, а саме зростає рівень конкуренції між працівниками; підвищується соціальна цінність робочого місця; зростає рівень інтенсивності та продуктивності праці; підвищується значимість та цінність праці; збільшується час дозвілля; розширюється вибір місць роботи.

Крім того, слід звернути увагу на важливу роль таких економічних наслідків безробіття, як спад виробництва, еміграція населення та інфляція, які безпосередньо здійснюють вплив на суспільство та економіку країни загалом.

Вплив безробіття на рівень ВВП досліджував відомий американський економіст А. Оукен. На

основі своїх досліджень він сформулював закон, сутність якого полягає в тому, що перевищення фактичного рівня безробіття над його природним рівнем на 1% призводить до скорочення реального ВВП на 2,5% порівняно з його потенційним рівнем. Внаслідок цього відбувається зменшення сукупного попиту на товари й послуги, скорочується зайнятість, а рівень безробіття зростає. Таке співвідношення між рівнем безробіття та спадом виробництва ВВП дає можливість обчислити абсолютні втрати продукції, пов'язані з будь-яким рівнем безробіття. Щоб рівень безробіття залишався незмінним, річний темп зростання реального ВВП має становити 2,7–3%. Тому в цьому разі можна говорити про те, що зростання рівня безробіття в країні негативно впливає на виробництво ВВП.

Щодо співвідношення між еміграцією робочої сили та безробіттям, то можна констатувати, що еміграція населення за кордон позитивно впливає на безробіття в країні емігранта, а саме відбувається зниження рівня безробіття, зменшується напруженість на місцевому ринку праці, скорочується різниця та досягається рівновага між доходами населення. Проте слід пам'ятати, що еміграція населення має й негативні наслідки, а саме відбувається зниження кількості кваліфікованих трудових ресурсів, інтелектуального потенціалу країни, що призводить до виникнення негативних змін на вітчизняному ринку праці і падіння окремих галузей виробництва або економіки загалом. Завданням уряду в цьому разі є створення таких умов, що дають змогу максимізувати позитивні наслідки від еміграції населення, наприклад розширити можливості легального працевлаштування робітників через укладання відповідних двосторонніх міждержавних угод.

Також варто взяти до уваги зв'язок безробіття з інфляцією. Цей взаємозв'язок показує так звана крива Філіпса. Оберненість зв'язку показує, що за зростання економіки та скорочення рівня безробіття інфляція зростає, і навпаки. За зростання рівня інфляції скорочується рівень безробіття. Це пояснюється тим, що за наявності безробіття працівники не вимагають підвищення заробітної плати, що спричинене бажанням втримати своє робоче місце. Роботодавці можуть обирати працівників з кваліфікованих кадрів, які не заохочені в підвищенні заробітної плати [3].

В разі повної зайнятості населення роботодавцям не вистачає робочої сили, тому вони вимушені збільшувати зарплату своїм працівникам з метою підвищення продуктивності праці. Проте така ситуація призведе до зростання витрат виробництва, а отже, і вимушеного підвищення цін, що призведе до зростання рівня інфляції в країні.

Аналізуючи дві різні залежності, можемо констатувати, що неможливо одночасно досягнути низького рівня інфляції та безробіття. Головним завдан-

ням уряду в цьому разі є пошук компромісу для вирішення цієї проблеми.

Рівень безробіття як в Україні, так і в усьому світі визначають за допомогою методології міжнародної організації праці (МОП) як співвідношення між числом безробітного населення віком 15–70 років та числом економічно активного населення відповідного віку. Крім того, в Україні визначають рівень зареєстрованого безробіття як співвідношення між кількістю безробітних, що зареєстровані у Державній службі зайнятості, та середньорічною кількістю працездатного населення.

Проаналізуємо динаміку кількості безробітних та рівня безробіття в Україні за 2012–2017 роки, для чого складемо аналітичну табл. 1.

На основі даних табл. 1 можна зробити висновок, що рівень безробіття та кількість безробітних в Україні почали стрімко зростати з 2014 року. Порівняно з 2013 роком, до якого рівень безробіття поволи спадав, у 2014 році він збільшився на 2% для осіб у віці 15–70 років та на 1,9% для осіб працездатного віку. Дані зміни були спричинені агресією Росії на сході України, анексією Криму та економічною кризою в Україні. Ці події спричинили внутрішню та зовнішню вимушену міграцію населення. Втративши місце роботи та житло, втікаючи від воєнних дій, населення східних регіонів було вимушене переїжджати до інших регіонів або за кордон. Порів-

нюючи дані за 9 місяців 2016–2017 років, можемо констатувати, що рівень безробіття населення працездатного віку збільшився несуттєво, а саме на 0,1%. Щодо кількості безробітного населення, то станом на 1 жовтня 2017 року вона зросла на 14,7 тис. осіб, або на 0,9%.

Крім того, важливо зробити аналіз рівня безробіття за статтю, віковими групами та місцем проживання. Статистична інформація, на основі якої здійснено аналіз, наведена в табл. 2.

Згідно з даними табл. 2 можна зробити висновок, що рівень безробіття серед чоловіків вищий на 3,1% відносно рівня безробіття серед жінок та на 1,5% відносно середнього. При цьому найвищий рівень безробіття серед чоловіків та жінок відзначено у віці 15–24 років, коли він становить 24,0% та 21,5% відповідно. Рівень безробіття в сільській місцевості вищий, ніж у міських поселеннях, на 0,5%. Найбільший відсоток безробітних у цьому разі становлять молоді люди віком 15–24 років, а саме 22% у сільській місцевості та 23,7% у міських поселеннях.

Досліджуючи таке явище, як безробіття, проаналізуємо причини його виникнення, які є важливими. Причин виникнення безробіття досить багато, проте головні з них наведемо на рис. 1 [4].

Згідно з рис. 1 можна стверджувати, що працездатне населення України найчастіше ставало безробітним через звільнення за власним бажанням за

Таблиця 1

Динаміка кількості безробітних та рівень безробіття в Україні

Роки	Безробітне населення			
	у віці 15–70 років		працездатного віку	
	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2012	1 589,8	7,6	1 589,2	8,2
2013	1 510,4	7,3	1 510,3	7,8
2014	1 847,6	9,3	1 847,1	9,7
2015	1 654,7	9,1	1 654,0	9,5
2016	1 678,2	9,3	1 677,5	9,7
за 9 місяців 2016 року	1 662,2	9,2	1 661,3	9,6
за 9 місяців 2017 року	1 676,9	9,4	1 676,7	9,7

Джерело: [4]

Таблиця 2

Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2016 році

Категорія населення	Рівень безробіття (у середньому за період, % до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи)							
	усього	зокрема, за віковими групами, років						
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70
Усе населення	9,3	23,0	11,7	8,9	8,0	7,7	7,3	0,1
Жінки	7,7	21,5	10,2	7,6	7,0	6,3	5,2	–
Чоловіки	10,8	24,0	12,8	10,0	8,9	9,1	9,3	0,2
Сільська місцевість	9,7	22,0	12,1	10,0	7,9	7,4	7,5	0,0
Міські поселення	9,2	23,7	11,5	8,6	8,0	7,8	7,2	0,1

Джерело: [4]

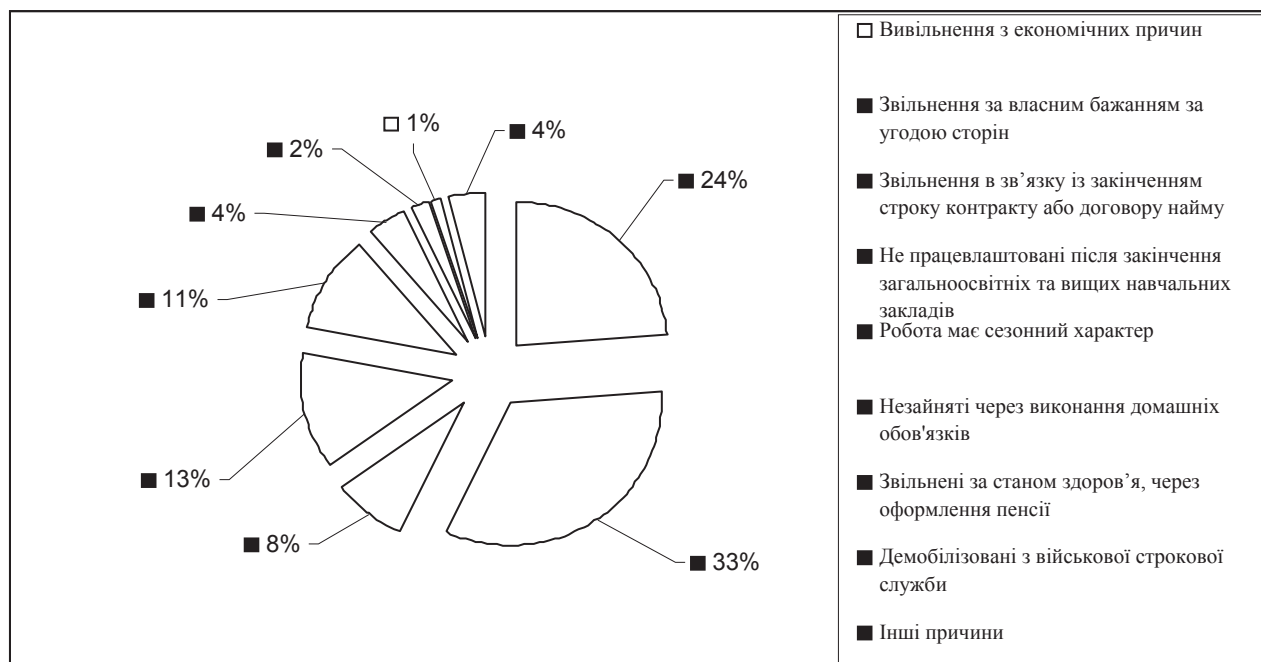

Рис. 1. Причини безробіття українського населення, дані за 9 місяців 2017 року

угодою сторін (33% загальної кількості безробітних), наступними причинами є звільнення з економічних причин (24%), неможливість працевлаштуватися після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів (13%) і через сезонність роботи (11%). Найменше за все населення ставало безробітним через демобілізацію з військової строкової служби (1%).

Необхідно відзначити, що існують певні проблеми статистики безробіття українського населення, які не відображають повністю реальну картину його рівня в Україні. Насамперед це обумовлене такими причинами: не враховано осіб, які вичерпали термін перебування на обліку в службі зайнятості; осіб, які перебувають у неоплачуваних відпустках і вважаються зайнятими; осіб, які працюють без укладання трудової угоди; осіб, які працюють за кордоном; осіб, які самозайняті.

На ринку праці України слід виділити проблему низького рівня конкурентоспроможності національного ринку праці. Сучасний стан розвитку економіки України характеризується трансформаційними процесами, позитивний результат яких не може бути досягнутий без переходу на якісно новий рівень кваліфікації робочої сили та рівень її конкурентоспроможності. Система забезпечення кадрами має гнучко реагувати на зміни в потребах виробництва, що виявляються на ринку праці. Проте відсутність комплексного підходу до потреб кадрового забезпечення національної економіки України привела до зростання невідповідності між потребою у кваліфікованих кадрах і фактичною професійно-кваліфікаційною структурою пропозиції робочої сили. Також відзначено тенденцію невідповідності кількості

безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості, кількості найнятих робітників, які скористалися послугами служби зайнятості, та потреби в робочій силі [2].

На ринку праці простежується тенденція зростання частки безробітних з вищою освітою. Отже, існує проблема раціональності державної політики у сфері освіти, яка, на нашу думку, має бути спрямована на фінансування навчання студентів тих спеціальностей, на які є попит на ринку, і скорочення фінансування спеціальностей, пропозиція яких є в надлишку. Сьогодні молодим людям віком від 16 до 30 років досить важко знайти собі відповідне робоче місце, тому їх рівень безробіття досягає майже 30%. Така ситуація спричинена передусім тим, що у молодих людей відсутні досвід та практичні навички, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Актуальною проблемою на ринку праці України є проблема мобільності робочої сили. Трансформаційні економічні перетворення в Україні створили можливості для появи нових умов та видів мобільності робочої сили. Безпосередньою причиною трудових переміщень у кожному окремому випадку є невідповідність інтересів та вимог працівника конкретному робочому місцю, а на макроекономічному рівні – невідповідність наявного розподілу робочих місць потребам моделі соціально-економічного розвитку [5].

Питанням дослідження безробіття в Україні займалась велика кількість науковців, якими запропоновано низку пропозицій щодо стабілізації та подолання безробіття. Кожен з них наводив різні шляхи подолання цього соціально-економічного явища, проте ми пропонуємо ті заходи, які, на нашу

думку, справді можуть позитивно вплинути на рівень безробіття в Україні:

- створювати розгалужену систему державної служби зайнятості професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
- надавати податкові пільги тим підприємствам, у яких висока частка зайнятого населення;
- проводити реформування трудового законодавства у сфері зайнятості;
- створювати сприятливий інвестиційний клімат з метою створення додаткових робочих місць та розвитку підприємництва;
- запроваджувати механізми захисту внутрішнього ринку праці;
- створювати необхідні умови розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітними;
- своєчасно оновлювати та підвищувати технічний рівень робочого місця;
- збільшувати попит на робочу силу з боку державного та приватного секторів;
- запроваджувати безвідсоткові кредити, що надаватимуться безробітним, які намагаються започатковують власний бізнес;
- запроваджувати ефективну державну політику, яка була б спрямована безпосередньо на стимулювання попиту на працю, а також молодіжну зайнятість;
- збільшувати державне фінансування професійного навчання;
- легалізувати тіньову економіку.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що безробіття є однією з ключових проблем ринкової економіки будь-якої країни. Безробіття як соціально-економічне явище має й позитивні сторони, й негативні. Оцінюючи сучасний стан безробіття в Україні, можемо говорити про те, що він перебуває на досить високому рівні, а якщо не вирішувати це питання зараз, то неможливо надалі налагодити ефективну діяльність економіки, через що рівень безробіття буде безупинно зростати. Слід відзначити, що найбільшу частку безробітного населення становлять молоді люди. Також встановлено, що найпоширенішими причинами безробіття населення є звільнення за власним бажанням, вивільнення з економічних причин і неможливість працевлаштуватися після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів.

Найголовнішою проблемою нашого уряду у вирішенні питання безробіття є застарілі підходи до регулювання цієї сфери. Нині для того, щоб стабілізувати рівень безробіття в Україні, необхідно серйозно переглянути підходи до політики дешевої сили; кардинально змінити систему мотивації та праці; збільшити державне фінансування професійного навчання, залучати якомога більше інвесторів з метою розвитку підприємництва та створення додаткових робочих місць; розробляти ефективну систему працевлаштування тощо.

Отже, вжиття вищезгаданих заходів дасть можливість покращити ситуацію зайнятості на ринку праці, що в результаті позитивно вплине на соціальний та економічний рівні розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Про зайнятість населення: Закон України із змінами, внесеними згідно з Законом від 4 липня 2013 року № 406-VII. Відомості Верховної Ради. 2013. № 24. Ст. 243.
2. Лисюк О.С. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4 (70). С. 48–53.
3. Крамаренко К., Губарев С. Безробіття населення як макроекономічна проблема. Молодий вчений. 2014. № 6 (1). С. 147–150.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
6. Михайлова О.Е. Наслідки впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2013. Вип. 1. С. 269–276.
7. Ярова Л.Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрями його подолання. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. № 10. С. 752–755.
8. Полуяктова О.В. Проблеми безробіття в Україні. Економіка і суспільство. 2016. № 2. С. 31–35.